

Јелена Д. Михајловић

Универзитет у Приштини, Филозофски факултет у Косовској Митровици – Србија
e-mail: jeljov74@gmail.com

СВЕТИ САВА У ОСНОВНОШКОЛСКИМ И ГИМНАЗИЈСКИМ ПРОГРАМИМА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

***Апстракт:** Циљ израде овога рада јесте указивање на важност улоге коју личност Светог Саве има у васпитању и образовању деце основношколског и средњошколског узраста, и то на основу присутности његових дела и дела о њему у тренутно важећим наставним програмима за Српски језик и књижевност. У првом делу рада биће дат осврт на улогу коју је Свети Сава имао у српској историји у свом времену, за наше време и у нашем времену. Истраживање наставних програма даће одговор на питање да ли су наставни садржаји о Светом Сави у довољној мери присутни у анализираним документима, те колико су прилагођени когнитивним способностима и емотивним потребама младих васпитаника.*

***Кључне речи:** Свети Сава, средњовековна књижевност, просвета, наставни програм за основну школу, наставни програм за гимназију*

Свети Сава је једна од ретких историјских личности која је свој утицај у многобројним структурама живота Срба остваривала кроз више векова – од његових до наших савременика. „Духовни прародитељ српског народа“, како га је назвао истакнути теолог Николај Велимировић, кроз векове је имао, и још увек има, немерљив утицај на српски народ и његову културу. „Свети Сава је“, сматрао је владика Николај, „најумнији просветитељ народа српског, који је нераздвојно везао просвећивање и васпитање народа са живом вером у Христа Господа“. ¹ У Србији ми нисмо имали важнију личност. „Било је владара са великим замахом и још већим успесима, било је и добрих црквених радника, али ниједан није спајао толико способности у себи колико их је имао Сава и колико их је он срећно комбиновао.“ ² Он је истовремено делао на више поља – духовном, филозофском, културном и просветном, с посебном усредсређеношћу на просветитељску улогу у развоју човекољубља и просперитета своје нације.

Када је, као зрео човек, јасније и дубље упознао живот обичног народа, он је онда видео како је његов народ заостао и у верском, и у социјалном, и у економском и у културном погледу. „Сава је осетио да је он позван, а да је и вољан и у могућности, да поправи недостатке, да помогне народу, и радом и саветом, да га дигне и морално, и економски.“ ³ Свети Сава је био први архиепископ српске православне цркве, први српски просветитељ, велики српски учитељ, утемељивач српске медицине, изузетан државник и дипломата, први социјални радник, успешан законодавац, преводилац,

1 Велимировић 1996, 11.

2 Ђоровић 1996, 448.

3 Стојановић 1935, 35.

градитељ, патрон школа, народни трибун и револуционар.⁴ Управо се у тим Савиним способностима односно свестраном сагледавању проблема у својој земљи огледа значај његове личности и крије узрок његовог одолевања времену и несметаном трајању.

О делу Светога Саве из свих углова у науци се често и много писало деценијама уназад, а и данас се непрекидно истражује и пише. Ипак, постоји мишљење, које изражава и професор Драго Пантић, председник Педагошког покрета Србије, да се њему као првом педагогу није посветило довољно пажње. Пантић Свети Саву назива „праоцем српске педагогије“⁵ и истиче да је „велики преседан у српској култури и историји педагогије чињеница да су у досадашњим истраживањима и публицистици педагошки лик и мисија учитеља Светог Саве недовољно присутни.“⁶

Уколико се осврнемо на биографске податке које имамо о младом Растку, јасно је да је он до своје петнаесте године на двору свога оца добио вредно васпитање и образовање, које је касније личним залагањем знатно обогатио на Светој Гори. Он је, као веома млад, показивао изузетну сазнајну радозналост, да би се, са зрелошћу, у њему јавила потреба да своја искуства подели с другима. Свети Сава је много учио, али је личним примером и народу пружао добро национално васпитање, негујући и поспешујући врлине какве су добротворство, слободоумље, патриотизам, правичност и здрав разум. Осим тога, Свети Сава је био зачетник и остао носилац српске писмености, књижевности и школства уопште. Он је први народни учитељ.

Просветни рад Светог Саве је од изузетне и непролазне вредности. Стварао је прве књиге на српском језику и допринео описмењавању својих савременика. Свети Сава није био утемељитељ само српске књижевности, већ и, што се често занемарује, српског књижевног језика. Живео је и стварао у периоду када се старословенски језик постепено прилагођавао особинама српског. „Писменост је код Срба кренула тада на два напоредна колосека. Свети Сава је, колико ми данас можемо знати, био први и у томе што је писао на оба језика, на „вишем“ црквеном и на „нижем“ народном. У његовим списима огледа се први пут функционална расподела тих језика. Отада па кроз дуги низ векова тачно се знало за сваку врсту текста којим се језиком пише.“⁶

С појавом Светога Саве, сматра се, настају и темељи српске средњовековне књижевности. Иако као књижевник није био нарочито плодноносан, текстови које нам је оставио у наслеђе имају изузетну историјску, научну и педагошку вредност. За разлику од текстова чији је аутор био, далеко су бројнији текстови о њему, што сведочи о популарности Светога Саве у народу. Та је популарност временом прерасла у култ, а потом и у легенду. Иако је Свети Сава још за живота био веома поштован и цењен, култ о њему се убрзано изграђивао тек након његове смрти. Још у доба турске власти Сава је међу Србима називан учитељем и просветитељем. Дан Светог Саве (Савиндан) први пут је као школска свечаност прослављен давне 1735. године.

„Тога дана су, на пример, у Сремским Карловцима ђаци ослобођени наставе и позвани да се на свечаностима моле српском просветитељу Светом Сави. Тако је Свети Сава, и ван цркве, почео да се слави као зачетник и заштитник просвете, словенске и српске прошлости и отпора туђинској култури. [...] Кнез Милош Обреновић је својом наредбом озваничио Савиндан као школску славу 1823. године. [...] Кнез Михаило Обреновић је законом 1841. године утврдио обавезу школа да сваке године славе Светог Саву као своју славу. Тако је и чињено све до 1945. године.“⁷

4 В. Велимировић 1996.

5 В. Пантић 2012.

6 Ивић 1995, 73.

7 Симовић 1997, 31–32.

Свети Сава је, дакле, био помињан и слављен неколико векова, а занемарен неколико деценија. Након Другог светског рата, у периоду владавине Комунистичке партије Југославије, Свети Сава се, као школска слава, није службено славио, да би се у школе вратио 1990. године. Био је оправдано слављен, али неоправдано прећуткиван.⁸

Српски народ успомену на Светог Саву чува у изузетно богатој народној и уметничкој књижевности. Он је кроз векове постао омиљена фолклорна појава. Његов лик био је чест мотив у народном стваралаштву. Народ је о њему испевао више од тридесет песама, створио више од сто прича и многобројне легенде и веровања. У уметничкој књижевности о њему је написано више од две стотине песама и много прича.⁹ О значају личности Светога Саве сведоче и следеће речи: „Све што је најбоље и најсавршеније или у природи једног предела лепше и необичније, довео је наш народ у везу са идеалом својим, Светим Савом, и његовим апостолским путовањима и проповедима. Нема краја, у коме какав крст, дрво, извор, пропланак, пећина, водом издубљена стена, друга каква необична белега или нешто ређе, боље или лепше од осталог не би носило име Светога Саве.“¹⁰

Изузетан значај који стваралаштво Светог Саве и стваралаштво других о њему имају за сазнајно-идејни пут младих нараштаја буди у нама дилему о томе да ли је место које Свети Сава добија у садашњем образовном систему сразмерно доприносу који је он дао српском друштву, науци и школству. Већ изнет став Драга Пантића и његових истомишљеника да је према педагошком наслеђу Светог Саве присутна доза немара и да Свети Сава „није добио одговарајуће место у нашем школству, у васпитно-образовној делатности, још мање у савременој пракси припремања младих генерација за живот и изазове које време доноси“¹¹ свакако не бисмо смели прихватити некритички. Како бисмо утврдили какав је однос данашњег друштва или, уже, васпитно-образовног система у Републици Србији према наслеђу Светога Саве, неопходно је било детаљно прегледати наставне програме за основну школу и гимназију кроз дијакхронијску и синхронијску раван, те на основу садржаја датих у њима извести одређене закључке о поменутом проблему.

Први програми за Српскохрватски језик и књижевност донети након Првог светског рата¹² били су конципирани у складу с теоријом есенцијализма. Ти програми требало је да ученицима омогуће да у току школовања на што мањем броју часова усвоје суштинске чињенице о предмету изучавања. Како есенцијализам бива врло брзо напуштен, од четрдесетих година 20. века наставни планови и програми почињу се израђивати у садејству ширих друштвених и научних основа, уз помоћ којих се прати и тумачи однос наставних планова и програма и развоја личности ученика односно васпитаника. Већ шездесетих година у концепцији наставних програма за Српскохрватски језик врши се постепени заокрет ка енциклопедизму, и то је пут којим се при изради поменутих докумената дуго ишло. Када је реч о овим програмима, има доста критичких опсервација које указују на то да су њихови садржаји углавном били окренути прошлости, да нису досезали до садашњости, а о будућности се није ни размишљало.

Први наставни програм за јединствену, осмогодишњу основну школу, објављен након Другог светског рата, био је програм из 1959. године. Редакција овога документа објављена је 1963. године. Основна карактеристика овога програма била је његова

8 В. Симовић 1997, 30.

9 В. Књига о Светом Сави 1996, Савиндан 2001. и Ћоровић 1995.

10 Димитријевић 1926, 3.

11 В. Пантић 2012.

12 Привремени наставни програм 1926, 8–11.

уопштеност. У оквиру програмског подручја *Логичко и изражајно читање и обрада књижевног текста* није било дефинисано на којим текстовима треба реализовати одређене задатке. Када је у питању народна књижевност, из народне лирске поезије требало је обрадити шалјиве и обичајне песме, а из епске преткосовски циклус (није прецизирано на којим песмама треба показати одлике лирике и епике).¹³ Како садржаји програма нису били прецизно наведени, у његовој реализацији и конкретизацији захтева великог удела имао је сам наставник-практичар, те су у оквиру народне епике наставници могли да у праксу уведу и изучавање текстова о Светом Сави. Да ли се то и дешавало, не можемо знати, али је познато да се у време прогресивног развоја Комунистичке партије негирала свака веза с црквом, па је мало вероватно да се ико од тадашњих учитеља и наставника усуђивао да с ученицима говори о Светом Сави. У складу с поменутиим тежњама, у *Упутству о растеређењу и осавремењавању наставе у основној школи* из 1974. године наглашавано је да настава српскохрватског језика, поред задатака истакнутих у дотадашњем програму, **нарочито** треба да допринесе васпитању личности у духу југословенског социјалистичког патриотизма и идеја братства, јединства и националне равноправности народа и народности СФРЈ.¹⁴

На отуђењу од религије и неговању „братства и јединства“ инсистираће се и у свим наредним програмима, све до потпуног слома комунизма. Заокрет ка социјалистичким идејама и идеологији свеопште једнакости и равноправности додатно је појачан у Наставним плановима и програмима за основну школу из 1976. и 1984. године.¹⁵ Наставним програмима конципираним у складу с наведеним тежњама основним васпитањем и образовањем обезбеђивало се изграђивање и усвајање марксистичког погледа на природу и друштво, што је био најефикаснији начин борбе против религијских и свих других за то време и прилике неприхватљивих идејних утицаја.

Наставни програм из 1976. године садржајно је био знатно измењен и осавремењен у односу на претходни. Он је, пре свега, био далеко конкретнији, прецизнији и јаснији. У овом документу наставници су били упућивани на то да ужи избор из српскохрватских народних приповедака и српскохрватске народне лирске поезије изврше сами из постојеће школске лектире и читанки. За обраду српскохрватских народних епских песама био им је дат ужи избор. Текстови који су се по први пут нашли у програму углавном су припадали народној књижевности. Унето је више таквих текстова, међу којима, што је за нас и те како значајно, и легенда „Свети Сава и ђаво“, чија се обрада планирала у шестом разреду. То је био први текст о Светом Сави који се нашао у наставном програму за тада Српскохрватски језик и књижевност, и то у време када је помињање светаца и ван наставе представљало табу.

Идеолошка обојеност програма у наредном документу додатно је продубљена. У програму из 1984/85. године настављена је „традиција“ југословенства. Један од важних циљева наставе српскохрватског језика био је упознавање књижевности и култура југословенских народа и народности, а међу задацима се истиче и „развијање позитивног става ученика према језицима, културној баштини, слободарским традицијама и тековинама народноослободилачке борбе и социјалистичке револуције народа и народности СФРЈ.“¹⁶ Највећу мањкавост овога документа представљала је чињеница да је у њему драстично био смањен број текстова из народне књижевности.

13 Наставни план и програм 1963, 350.

14 Упутство о растеређењу и осавремењавању наставе 1974, 69.

15 В. Заједнички план и програм 1976, 281–297 и Заједнички програм 1984/85, 155–186.

16 Заједнички програм 1984/85, 155.

Самим тим, из њега је, пре него што је имао времена да међу ученицима заживи, изостављен текст „Свети Сава и ђаво“. Редукција текстова из народне књижевности учињена је с циљем да у програму више простора добију писци из осталих јужнословенских књижевности и текстови с родољубивом тематиком, што је било у складу с тадашњим друштвено-политичким приликама. Свети Сава је тако поново остао на маргинама српског образовног система.

У наредној реформи наставних програма у оквиру наставе Српског језика и књижевности број часова језика знатно је повећан у односу на књижевност,¹⁷ што је за последицу имало смањење броја часова књижевности и брисање одређених наставних садржаја из овог предметног подручја. Без обзира на то, Свети Сава се овим документом, додуше још увек веома стидљиво, враћа у српске школе. У програм за пети разред уноси се народна епска песма „Свети Сава“¹⁸, а у оквиру програма за седми разред, у склопу *Домаће лектуре*, ученици стичу следећа знања: Сава Немањић – Свети Сава у књижевности (избор из Савиних списа, народних предања и уметничке поезије о Светом Сави).¹⁹ Дакле, требало је да прође тридесет година од првог програма за јединствену основну школу да се овом великом (нат)човеку отворе врата српске просвете. У на силу наметнутог периода отуђења од Бога, вере, духовних вредности, у настави нам је била ускраћена свака врста везе с највећим међу учитељима, просветитељима, државницима – Светим Савом.

Неправедно прећуткиван толики низ година, Свети Сава се коначно на велика врата у српске наставне програме враћа тек у првој деценији XX века. Наиме, место које заслужује овај светац добија од 2004. године, када је ступио на снагу реформисан наставни план и програм за први и други разред основне школе, који је и данас актуелан.²⁰ Почев од овога документа, Свети Сава се у сваком разреду, од првог до осмог, у програмима појављује с понеким текстом о њему или текстом чији је он аутор.

Увођење најмлађих ученика у свет књижевности није нимало лак наставни задатак. Управо на овом нивоу школовања стичу се основна, али веома значајна знања, умења и навике „од којих ће у доброј мери зависити не само ученичка књижевна култура већ и његова општа култура на којој се темељи укупно образовање сваког школованог човека.“²¹ Управо зато је присуство текстова о Светом Сави у садржајима свих разреда тако важно. У првом разреду основне школе обрађује се текст „Свети Сава и ђаци“, и он чини саставни део Буквара. Обавеза ученика на овом узрасту јесте да уоче књижевни лик, његове основне етичке особине и његов изглед. У другом разреду у програму је прича „Свети Сава, отац и син“. У оба разреда у садржајима је и Избор из народног усменог стваралаштва (шљиве приче, пословице, загонетке и брзалице). У упутствима за остваривање програма стоји да „учитељ има начелну могућност да понуђене текстове прилагођава конкретним наставним потребама, али је обавезан и на слободан избор из наше народне усмене књижевности и тзв. некњижевних текстова – према програмским захтевима.“²² То, свакако, знатно проширује могућности наставника у креирању својих планова рада, чиме се отвара и додатни простор за садржаје о Светом Сави, уколико наставник процени да је то ученицима потребно и занимљиво.

17 На пример, у петом разреду је у овом програму број часова језика, у односу на књижевност, био повећан за десет.

18 Правилник 1990, 4.

19 Правилник 1991, 7.

20 В.Правилник 2004.

21 В. Правилник 2005.

22 Правилник 2004.

И у трећем разреду учитељима је дата могућност допунског избора текстова у складу с интересовањима конкретног ђачког колектива, а у складу с наставним потребама и средином у којој се школа налази. Од обавезних текстова о Светом Сави, у програму за трећи разред нашла се народна приповетка „Свети Сава и сељак без среће“.²³

Један од задатака наставе Српског језика и књижевности у четвртном разреду јесте „васпитавање ученика у духу хуманизма, истинољубивости, солидарности и других моралних вредности“.²⁴ Остваривању тог задатка свакако доприноси народна прича „Најбоље задужбине“, у којој се говори о саветима Светога Саве упућеним двојици богате браће. У програму за четврти разред се, такође, нашло и дело „Књига о Марку“ Светлане Велмар Јанковић, чије је једно поглавље посвећено управо Растку Немањићу. Уврштавањем овога текста у наставни програм ученицима се пружила прилика да се први пут сретну с ауторским књижевноуметничким текстом о Светом Сави.

У петом разреду се лик Светога Саве ученицима поново приказује из угла народног певача. У програму је народна епска песма „Свети Саво“ и епске народне песме старијих времена о Немањићима и Мрњавчевићима (избор).²⁵ Захваљујући песми „Свети Саво“ ученици се упознају са значајем изградње манастира као снажним средиштима наше културе и писмености. Ученици шестог разреда упознају се с песмом „Свети Сава“ Војислава Илића, а у делу програма у коме су наведени научно-популарни и информативни текстови понуђен је и избор из „Студија из српске религије и фолклора“ Веселина Чајкановића. Са списка научно-популарних и информативних текстова обавезна је обрада најмање три дела.²⁶ Уколико би се од понуђених текстова наставник определио за „Студије из српске религије и фолклора“, онда би се ученицима пружила могућност да се упознају с још једном легендом о Светом Сави – „Свети Сава и вуци“. Морам напоменути да ово, ипак, није део обавезног програма, те самим тим не можемо имати увид у то колико се наставника одлучује за поменути избор.

С текстом чији је аутор сам Свети Сава ученици се први пут срећу у седмом разреду. Реч је о „Писму игуману Спиридону“. Поред тога, у оквиру лектире, ученици овог узраста проширују своја знања о Светом Сави у књижевности, и то на основу избора из Савиних списа, народних прича и предања, као и народне и ауторске поезије о Светом Сави.²⁷ Таква пракса наставља се и у осмом разреду, у оквиру кога се изучава одломак из Теодосијевог „Житија Светог Саве“. На овом узрасту се наставницима нуди, у оквиру *Допунског избора*, и текст Матије Бећковића „Прича о Светом Сави“.²⁸

Наставни план и програм за гимназије по којима се у Републици Србији данас изводи настава објављен је још далеке 1990. (за I разред) и 1991. године (за II, III и IV разред). Иако се о потреби за темељном реформом гимназијских програма прича већ више од две деценије уназад и иако се очекивало да ће до ње доћи најпре 2011/12. године, потом 2012/13. године, она је поново одложена и неизвесно је када ће се до краја спровести.²⁹

После много полемике о реформисању наставних програма и у јавности и у Националном просветном савету, прибегло се компромисном решењу, те су за

23 Правилник 2005.

24 Правилник 2006.

25 Од епских народних песама старијих времена о Немањићима и Мрњавчевићима у Читанци за пети разред дате су две: „Женидба Душанова“ (одломак) и „Урош и Мрњавчевићи“.

26 В. Правилник 2008.

27 Правилник 2009, 4.

28 Правилник 2010, 16–19.

29 Наиме, сви наставни програми који су током пролећа 2011. године били израђени за предмете реформисаног првог разреда гимназије, исте године били су и повучени.

гимназијалце у једном периоду били усвојени донекле измењени програми, али је њихово важење било ограничено на две године, школску 2011/12. и 2012/13. годину. На тај начин остварио се континуитет у образовању након изласка ђака из основне школе у којој се у то време већ радило по реформисаним наставним програмима.

Разлика у наставном плану и програму за Српски језик и књижевност између докумената из 1990. и 1991. године и иновираних наставних програма из 2011. године за исти предмет је било. Оне су биле мање у подручјима језика и културе изражавања, али су озбиљније измене и допуне чињене у подручју књижевности.

И у једном, и у другом документу план и програм образовања за предмете првог разреда био је идентичан за сва три типа гимназије – општу, друштвено-језичку и природно-математичку.

Тематско подручје *Књижевност* у гимназијским програмима подразумева књижевнотеоријско и књижевноисторијско проучавање књижевноуметничких текстова који су у тексту програма жанровски распоређени. Дела предвиђена за проучавање су од прве до четврте године распоређена у књижевноисторијском континуитету од књижевности старог века до савремене књижевности. Од историјског континуитета се одступа само у поглављима *Увод у проучавање књижевног дела* у првом разреду и *Проучавање књижевног дела* у четвртном разреду.

Гимназијски програм за први разред почиње поглављем *Увод у проучавање књижевног дела*. Овим књижевнотеоријским приступом покушало се избећи нагло прелажење с тематског проучавања књижевноуметничких текстова карактеристичног за наставу овога предмета у основној школи, на проучавање историје књижевности, тј. проучавање књижевноуметничких текстова у историјском контексту, како је предвиђено програмом за средње школе.

У оквиру средњовековне књижевности, која се у првом разреду гимназија изучава након књижевности старог века, ученици се, према захтевима програма, најпре теоријски упознају с главним врстама средњовековне књижевности (црквеном поезијом, апокрифима, житијима и похвалама), а потом и са примерима за поменуте књижевне врсте. Када је о Светом Сави реч, најпре се изучава одломак из „Житија Светог Симеона“ (Болест и смрт Светог Симеона) од Светога Саве, а потом и одломак из Теодосијевог „Житија Светог Саве“ (Служба Светом Сави – прва песма, други канон). У оквиру народне књижевности обрађује се усмено предање о Светом Сави (народне песме, приче, легенде).³⁰ Како се, као што смо поменули, у изради средњошколских програма примењује књижевноисторијски принцип, у другом, трећем и четвртном разреду се нису могли наћи садржаји из средњовековне и народне књижевности, па, самим тим, ни текстови Светога Саве или текстови о Светом Сави.

Подаци до којих смо дошли на основу анализе наставних програма за Српски језик и књижевност кроз дијахронијску и синхронијску раван, свакако нам пружају јасну слику о томе какав је био, а какав је данас однос друштва према личности и делу Светога Саве. Место овог умног и свестраног свеца је у српском васпитно-образовном систему зависило од тренутне друштвено-политичке атмосфере. Релације су се кретале од потпуног занемаривања његовог наслеђа (године након Другог светског рата до деведесетих година XX века), до величања његовог култа (почетак XXI века до данас). Неколико деценија је тематско-идејна и уметничка вредност његове духовне и материјалне заоставштине била потпуно занемарена, да би се данас, коначно, и кроз школски систем, наставило с њеним истицањем. То доказује чињеница да је Свети Сава један од ретких стваралаца чија се дела у наставним програмима за матерњи језик

30 В. Правилник 2011.

појављују у сваком разреду, од првог разреда основне школе до првог разреда средње школе.³¹

Свети Сава је просвету доживљавао као полигон знања и вежбања. Он је, за то време визионарски, свом народу указивао на значај поучавања, али, још више, на значај стицања искустава и (само)образовања. Његово схватање просвете било је у складу с речима владике Николаја: „Школа није за то да да многа знања него да одучи омладину од злоупотребе знања. Јер није тако тешко стећи знање као не злоупотребити га. Знање се може стећи и ван школе. Но школа је вежбаоница у врлинама јаког карактера, вежбаоница у употреби стеченог знања, на добро своје и свога народа.“³² На овоме ставу треба да се заснива читав васпитно-образовни процес наше данашњице и сутрашњице.

Литература

Велимировић, Николај (1996): „Ко је Свети Сава?“, *Књига о Светом Сави*. Приредили Јован Пејчић, Станиша Нешић, Небојша Ћосић, Београд: Књижевно друштво „Свети Сава“.

Димитријевић, Стеван (1926): *Свети Сава у народном веровању и предању*, Београд.

Заједнички план и програм (1976): „Заједнички план и програм образовно-васпитног рада у основној школи“, *Просветни гласник*, бр. 6, 7, 8 и 9, стр. 281–297.

Заједнички програм (1984/85): „Заједнички програм васпитно-образовног рада. Српскохрватски језик“, *Просветни гласник*, бр. 3, 4 и 5, стр. 155–186.

Ивић, Павле (1995): „Чињенице и загонетке у језику списа Светог Саве“, *Свети Сава*. Приредили Крсто Миловановић, Димитрије Калезић, Београд: Народно дело.

Књига о Светом Сави (1996). Приредили Јован Пејчић, Станиша Нешић, Небојша Ћосић, Београд: Књижевно друштво „Свети Сава“.

Наставни план и програм (1963): „Наставни план и програм за основну школу“, *Просветни гласник*, бр. 11–12, стр. 341–351.

Наставни програм (2009): „Наставни програм за седми разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 6, стр. 1–6.

Наставни програм (2010): Наставни програм за осми разред основног образовања и васпитања, *Просветни гласник*, бр. 2, стр. 13–22.

Пантић, Драго (2012): „Бесмртна наука Светог Саве“, *Политика*, 26. 1. 2012. г.

Правилник (1990): „Правилник о наставном плану и програму основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 4, стр. 1–6.

Правилник (1991): „Правилник о изменама и допунама Правилника о наставном плану и програму основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 2, стр. 1–16.

Правилник (2004): „Правилник о наставном плану и програму за први и други разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 10.

Правилник (2005): „Правилник о наставном плану за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања и наставном програму за трећи разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 1.

31 Толико простора у наставним програмима једино је још додељено Бранку Ћопићу и Десанки Максимовић. Текстови Бранка Ћопића појављују се у свим разредима, а текстови Десанке Максимовић у свим, сем у петом разреду.

32 Свети владика Николај Жички 2013, 90.

Правилник (2006): „Правилник о наставном програму за четврти разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 3.

Правилник (2007): „Правилник о наставном плану за други циклус основног образовања и васпитања и наставном програму за пети разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 6, стр. 1–11.

Правилник (2008): „Правилник о наставном програму за шести разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 5.

Правилник (2009): „Правилник о наставном програму за седми разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 6, стр. 1–6.

Правилник (2010): „Правилник о наставном програму за осми разред основног образовања и васпитања“, *Просветни гласник*, бр. 2, стр. 13–22.

Правилник (2011): „Правилник о наставном плану и програму за гимназију“, *Просветни гласник*, бр. 7.

Привремени наставни програм (1926): *Привремени наставни програм за ниже разреде средњих школа у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца*, Београд: Државна штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, стр. 8–11.

Програм образовања и васпитања (1991)²: Програм образовања и васпитања за II, III и IV разред гимназије, *Просветни гласник*, бр. 3, стр. 1–14.

Савиндан. *Свети Сава школска слава* (2001). Приредио Ратомир Рале Дамјановић, Београд: Итака.

Свети владика Николај Жички (2013): „Национализам Светог Саве“, *Тајна светосавља. Непознати поглед на личност Светог Саве*. Приредио Бошко Обрадовић, Београд: CATENA MUNDI.

Симовић, Ранко (1997): *Свети Сава: први српски просветитељ*. Писац текста и приређивач Ранко Симовић, Земун: Драганић, Сремски Карловци: Епархија сремска.

Стојановић, Станоје (1935): *Свети Сава*, Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.

Ђоровић, Владимир (1995): „Свети Сава у народном предању“, *Педесет легенди о Светом Сави*, Горњи Милановац: Лио.

Ђоровић, Владимир (1996): „Култ Светога Саве“, *Књига о Светом Сави*. Приредили Јован Пејчић, Станиша Нешић, Небојша Ћосић, Београд: Књижевно друштво „Свети Сава“.

Упутство о растеређењу и осавремењавању наставе 1974: „Упутство о растеређењу и осавремењавању наставе у основној школи“, *Просветни гласник*, бр. 2, 69–76.

Jelena Mihajlović

**SAINT SAVA IN THE CURRICULUM
OF PRIMARY SCHOOLS AND HIGHSCHOOLS**

The purpose of making this paper is to point out the importance of the role of Saint Sava in the education of the children attending primary schools and highschool, mainly on the basis of the appearing of his works and the works about him in the current curriculum for the Serbian language and Literature. In the first part of the paper a review will be given of Saint Sava's role in the Serbian history of his time, of our time and in our time. The research into the curriculum will provide an answer to the question whether the curriculum concerning Saint Sava is present enough in the analysed documentation and how well it is adjusted to the cognitive abilities and emotional needs of the young.